

ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΞΕΙΣΤΟΡΗΣΗ ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ

Φωτεινή Ζαφειροπούλου

Επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων

„κατὰ τὸν Σιμωνίδην ὁ λόγος τῶν πραγμάτων εἰκόνων ἔστιν.

Michael Psellus, Δαιμ. (PG cxxii 821)

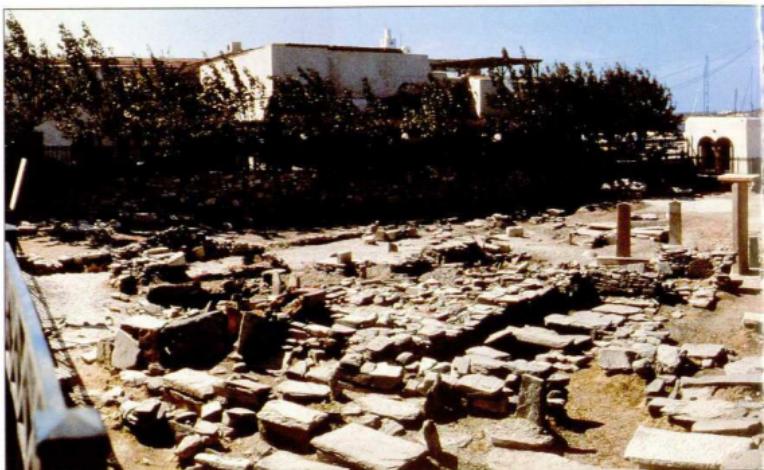
Σπην Παροικιά της Πάρου, στα βορειοανατολικά της πόλης, κοντά στο αρχαίο λιμάνι, επιστρέψθηκε το 1960 από τον τότε Έφορο Αρχαιοτήτων Νίκο Ζαφειρόπουλο ένα αρχαίο νεκροταφείο. Στα χρόνια που ακολούθησαν ανασκαφή έρευνα στην περιοχή έφερε στο φως ένα από τα σημαντικότερα νεκροταφεία της ελληνικής αρχαιότητας, που ήταν σε χρήση από το τέλος περίπου του 8ου αιώνα π.Χ. ως τον 3ο-4ο αιώνα μ.Χ. (εικ. 1).

Το νεκροταφείο αυτό, που ήταν το κύριο νεκροταφείο της αρχαίας πόλης της Πάρου, φαίνεται ότι δημιουργήθηκε κάπου στις τελευταίες δεκαετίες του 8ου αιώνα π.Χ., ύστερα από κάποια πολεμική σύγκρουση στην οποία σκοτώθηκαν περί τους 160 ανδρες. Για την ταφή τους ανοιχθήκαν δύο ορύγματα (εικ. 2): ένα ορθογώνιο (4x1,45 μ., βάθους 1,20 μ.) και ένα τρapeζούσχημα (μπάκους 6,90 μ., πλάτους 1,20-1,70 μ., βάθους 0,50 μ.), μέσα στα οποία ποτοθετήθηκαν τεφροδόχα αγγεία με τα καμένα στα των νεκρών (έως ανδρών από 16-17 έως 30 ετών), καθηρίσμενα καλά από τις στάχτες και τους πλυμένους. Τα αγγεία ήταν αμφορείς, όπως συνθίζονταν για τους νεκρούς ανδρες, και το στόμιο τους κάλυπταν πτυχοί σκύρου, ενώ είδος ανοικτών επιπρόστιμων αγγείων σε δύο περιπτώσεις αντί για πτήνους σκύρους είχαν τοποθετηθεί βαθείς χάλκινες φιάλες. Στο μεγάλο ορύγμα τα αγγεία ήταν πυκνά τοποθετημένα σε δύο επαλλήλες σειρές, ενώ στο μικρό, το τρapeζούσχημα, σε μια σειρά που κάλυπτε μόνο το ανατολικό του τμήμα, γιατί πιθανότατα το δεύτερο ορύγμα θα ακόρετα φαρού γέγοις το μεγάλο και δεν χωρούσε όλα τα τεφροδόχα. Τα ορύγματα, μετά το τέλος της ταφής, σκεπαστήκαν με πελώριες, βαρύτατες πλάκες, εκτός από ένα τμήμα στην περίπλευρά του μεγάλου, ορθογώνιου ορύγματος, όπου αφέθηκε ένα στρογγυλό ανοιγμά, σκεπασμένο με στρογγυλέμενές πλάκες, μέσα στο οποίο τοποθετήθηκε δύο αγγεία ορθία, πιθανότατα για τις νεκρίκες σπιονές. Ο δύο αυτοί ομαδικοί τάφοι αποτελούν δύο

πολύλανδρια, μοναδικό εύρημα ως σήμερα για την περίοδο αυτή (το γνωστότερο –και παλαιότερο– πολύλανδριο, δηλαδή ομαδικός τάφος ανδρών, είναι εκείνο των πεσόντων στη μάχη των Μαραθώνων, στο οικόπεδο του 8ου αιώνα π.Χ., όπως αναφέρεται στον Επιτάφιο του Περικλή).

Στην κατώτερη σειρά, κοντά στη βορειοανατολική γωνία του μεγάλου ορύγματος, είχαν τοποθετηθεί δύο μόνιμοι αμφορείς, αι μοναδικοί με παραστάσει σκηνών μάχης, που αποδίδονται με τελείως πρωτότυπο και „ζωντανό“ τρόπο. Στον ένα αμφορείο (εικ. 3) η παράσταση απλώνεται στην επάνω μέρος της κοιλιάς, σε μια πλατά συνεχή ζωνή, όπου αναπτύσσονται σκηνές από ένα πεδίο μάχης: ο αρχιγός, σε μεγαλύτερη κλίμακα από τις άλλες μορφές, ορθός εμπρός από ένα άριμα κρατεί με το δεξί μέρος την πελώρια σκτωχήμην ασπίδα, ενώ με το αριστερό ένα μεγάλο σπαθί το οποίο κραδαίνει επάνω από έναν δάπτο άνδρα, ο οποίος προσποθείται να εμποδίσει τον πρώτο από το να τον κτυπήσει στο δεύτερο γύρω πεσμένον νεκρό, δόρατα αιωρώνονται στον αέρα επάνω από τα κεφάλια των πολεμιστών, άρματα με όρθιους οπλισμένους τηνίδιους και πάνσολι πιπείς με στρογγυλές ασπίδες επισείσιον τα άστρα τους κεντρίζοντας τα άλογα έποιμα για επίθεση. Με την απεικόνιση επίσης ενός αιγαοδόντου που βόσκει, ο ψαράρας πιθανότατα θέλησε να υποδηλώσει τον τόπο διεξαγωγής της μάχης: αγρό στην υπαίθρῳ. Στον δύλο αμφορεά (εικ. 4-5) εκπλήσσει όχι μόνο η σύνθετη της παράστασης αλλά και η τεχνική στην κύρια οψή

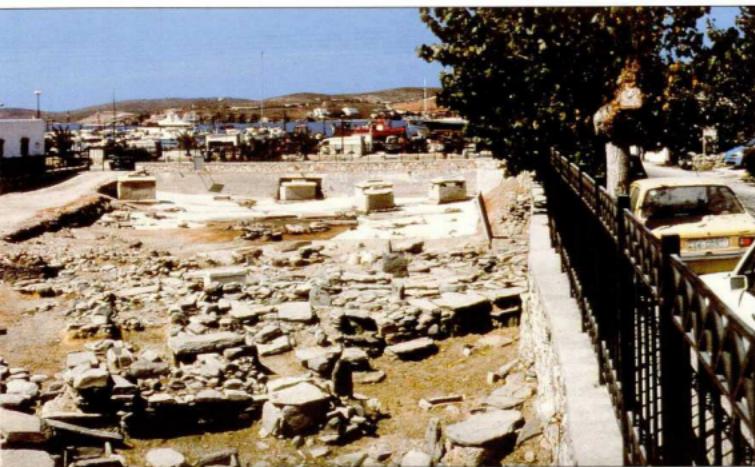
1. Το αρχαίο νεκροταφείο στην Παροικια της Πάρου.
Απόψη από τα ανατολικά.

υπάρχει για πρώτη φορά συνεχής διηγηματική εξιστόρηση ενός συμβάντος: στην κοιλιά του αγγείου εικονίζεται ο νεκρός εκτάθη και από πάνω μεγάλα βέλη που εκτοξεύνονται από τούρτες στα αριστερά, οι οποίοι είναι αντιμετώποι με σφενδόνιστές στα δεξιά του νεκρού ακολουθούν ιπτείς και πεζοί πάνοπλοι στον ώμο, ακρίβως επανα από το σημείο όπου κείται ο νεκρός της παράστασης στην κοιλιά, εικονίζεται ένας νεκρός εκτάθην και εμπρός του, δηλαδή στα πόδια του καθώς και πίσω από το κεφάλι του από ένας όρθιος πολεμιστής με δόρυ και ασπίδα. Η τελευταία πράξη της αριθητής του γεγονότος δηλώνεται με μια πολύπρόσωπη παράσταση πρόσθετης στο λαμπό του αγνείου: ο νεκρός στην κλίνη πάνω ακρίβως από την αντίστοιχη εικόνα του νεκρού στον ώμο και στην κοιλιά. Η πρωτηγόνη αυτή συνεχής διηγηματική απεικόνιση από κάτω προς τα επάνω του ίδιου επεισοδίου τονίζεται επίσης με την απεικόνιση ενός μεγάλου βέλους, όμοιου με αυτά που αιωρύνονται επάνω από το νεκρό σώμα στην παράσταση της κοιλιάς, στο χέρι μιας ορθής ανδρικής μορφής που σκύβει πάνω από το κεφάλι του νεκρού στη σκηνή της πρόσθετης και μοιάζει σαν να το τραβά (;) ή να το αφήνει στο κεφάλι του, ίσως παραστατική μνεία του τρόπου με τον οποίο σκοτώθηκε ο πολεμιστής. Ενα άλλο ακόμη πρωτοποριακό στοιχείο είναι η τεχνική της παράστασης στον ώμο του αγγείου, μοναδική για την εποχή: αντί για τη μελανή σκιαγραφία σε εδαφογράφωμα βάθος, όπως συνηθίζεται στη γεωμετρική λωραφική διακόσμηση, εδώ χρησιμοποιείται παχύ λευκό χρώμα για την απόδοση των μορφών που απλωνούνται σε επιφάνεια με θαυμό μαύρο γανγώμα. Ως την ανεύρεση αυτού του παραίσου αγγείου οι κεραμογράφοι της γεωμετρικής εποχής συνθίζουν να χρησιμοποιούν - και αυτό σε ορισμένα κεραμικά εργαστήρια - το λευκό επιθετο χρώμα μόνο για μεμονωμένα διακοσμητικά θέματα, π.χ. επίσημα ασπίδας, παραπληρωματικό κοστύμα κλπ. παραστάσεις λωραφισμένες με λευκό γίνονται του συρμού από τον Ιωάννα π.Χ.

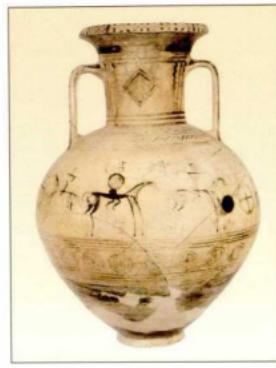
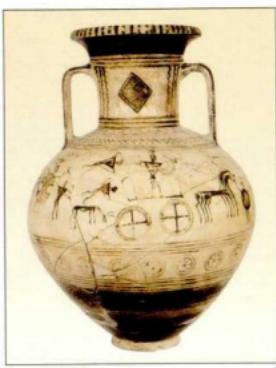
2. Τα ορύγματα που ανοιχθήκαν στο αρχαίο νεκροταφείο της Παροικιας για την ταφή των πεσόντων σε μάχη του τέλους του Βου οι π.Χ.

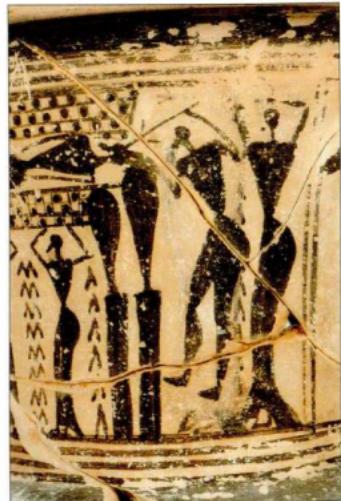
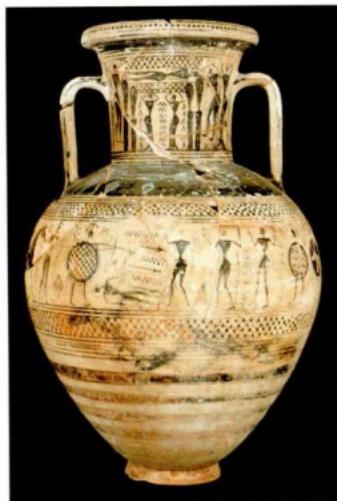

Οι δύο αμφορείς έχουν μια χρονολογική διαφορά μεταξύ τους που φαίνεται όχι μόνο από την τεχνοτροπική απόδοση των μορφών – το πρώτο αγγείο είναι καθόρα γεωμετρικά σχηματοποιημένες, το δευτέρου έχουν αποκτήσει σωματικότητα και μια σχετική ελευθερία στο χώρο – αλλά και από τη σύνθεση των θεμάτων τους: στο παλότερο αγγείο η πολεμική σύρραγη αποδίδεται σαν να πρόκεται για επιδρομή πολεμιστών που επιτίθενται ελεύθερα χωρίς κάποια οργάνωση στην ανοικτή υπαίθριο, στο νεότερο αγγείο παριστάνεται κανονική μάχη με την παρουσία οπλιτών σε οργανωμένη στρατιωτική διατάξη-φαλάγγα. Πάρα το γεγονός όμως ότι πρόκειται για έργα δύο διαφορετικών ζωγράφων, ίσως διαφορετικής ήλικιας και οπωσδήποτε διαφορετικής τεχνοτροπίας, η πηγή έμπνευσής τους πρέπει να ήταν η ίδια: τα ομηρικά έπη κατά κύριο λόγο και γενικότερα οι πολεμικές συμβάσεις της εποχής τους. Π.χ. η σκηνή στον άνω του νεότερου αμφορέα θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ακριβέστατη ζωγραφική απόδοση ενός κειμένου σαν αυτό της συμπλοκής επάνω από το σώμα του Κεβριόν, επεροβάλη αδελφού του Εκτόρα, από τον οποίο προσπαθεί να το αποπάσσει ο Πάτροκλος που σκότωσε τον Κεβριόνη με πέτρα: “Έκτωρ μὲν κεφαλῆριν ἐπεὶ λάβεν σύχι μεθίει Πάτροκλος δ ἐτέρωθεν ἔχει πόδος” (Ιλ. Π 762-763). Το ίδιο ισχύει επίσης για τις Ελεγείες του Ιαιβογράφου Αρχιλόχου, του διάστημου και σπουδαίου πάριου ποιητή του α' μισού του 7ου αιώνα π.Χ., που εκτός από ποιητής ήταν και δεινός πολεμιστής. Μισό σχεδόν αιώνα νεότερος από τους κεραμογράφους των δύο αγγείων που μας απασχολούν στις ίδιες πηγές αντλεί την έμπνευσή του σταν γράφει τους στίχους: ού τοι πόλ' ἐπι τόδε τανύσσεται οὐδὲ θαμειά / φενδοναι, εὐτ' ἀν μάλον Ἀρῆς συνάγη / ἐν πεδῶν ἔφεων δε πολύ-στονον ἔσσεται ἔργον / ταῦτης γάρ κείνοι δαιμονές εἰσι μάχης / δεσπόται Εύβοιας δουρικιτοί (Πλούτ. Θρά. 5,3), και σε ελεύθερη μετάφραση: Πυκνές φεντόνες, τόξα απανωτά πια δεν τινάζονται, / παρό συνάζει την οργή του ο' ανοικτή πεδάδα ο Ἀρῆς. / Ήρα

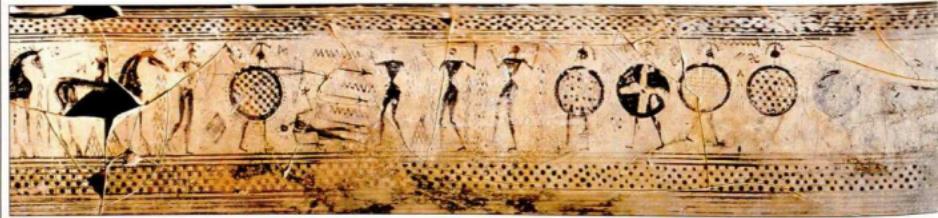
3. α-δ. Ο ένας από τους δύο αμφορέα που βρέθηκαν στο αρχαίο νεκροταφείο της Παροικίας.

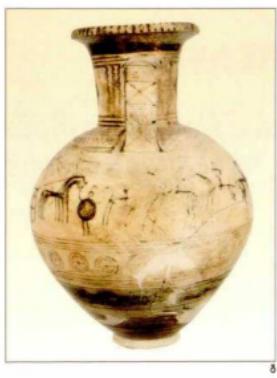

4. α-δ. Ο δεύτερος από τους αμφορέα που βρέθηκαν στο αρχαίο νεκροταφείο της Παροικίας.

5. Ανάπτυγμα της εικονιστικής παρόπλασης που κοσμεί την κοιλία του δευτέρου αμφορέα.

ν' αρχίσει των ξιφών αφαγή πολύκλαυστη / γιατί θεοί τούτης της μάχης τύπα οι ἀρχοντες / της Εὐβοίας είναι· ονομαστοί κονταρομάχοι (Ιμφα. Γ. Δάλλας, Αρχαίοι λυρικοί, Νεφέλη, 1993). Διαβάζοντας τους στίχους αυτούς που συμπληκαν από τις Έλεγχες του Αρχλόχου, βα μπορούσε κάποιος να σκεφθεί ότι ο ποιητής είχε υπόψη του τις παραστάσεις με σκηνές μάχης «εξ αποτάσσεως» με τόξα και σφεντόνες, που είναι και η λινότερη φυσική, και «εκ του συστάδην», με τις οποίες οι πρόγονοι του κεραμογράφοι είχαν διακομισμεί τα δύο αυτά αγγεία από τα πολυάνδριο: αυτό όμως είναι βέβαια απίθανο και το φυσικό είναι να αναφέρεται στις συνεχείς πολεμικές συμράξεις της εποχής, σε πολλές από τις οποίες επιφέρει και ο ίδιος μέρος. Εδώ θα ήταν δυνατό να σημειωθεί ότι ο Αρχλόχος ζύσε στην περίοδο εκείνη που συνεχίσταν το περιφήμο και αρκετά μυστηριώδης (εξαιτίας της έλλειψης στοιχείων και λεπτομερειών) πολέμους για το Ληγλαντί Πεδίο στην Εύβοια, πηγαίας οι «δεσπόται» ήταν «δουρικλύτοι», δηλαδή «ονομαστοί κονταρομάχοι», όπως περίπου εικονίζονται να ορμούν οι πολεμιστές στο πρώτο αγνεύ.

Υστερά από όσα αναφέρθηκαν φαίνεται ότι στην Πάρο είχαν αναπτυχθεί από νυμφες οι καλές τύνες με έναν πρωτόπορο τρόπο επαλθεύοντας παράλληλα τον Συμωνίδη τον Κείο: Ο Συμωνίδης την μὲν ζωγραφίαν ποίησαν σιωπώνων προσαγορεύει, την δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλούσαν (Plut. De glor. Ath. 3.346f-II 2.125, Nachstadt).

* Οι φωτογραφίες του άρθρου είναι του Ήλια Ηιάδη.

Representational and Literary Narration of War Events in the Geometric Aegean

Photini Zaphiropoulou

In Paros island, Paros island, the main cemetery of the ancient town, which had been in use from the late eighth to the third/second century BC, came to light. The area started to be used in the last decades of eighth century, when, after a battle, two large trenches were dug for the burial of the urns holding the cremated bones of about 160 men. Two of these vessels are decorated with war scenes, which present iconographic data unknown from such an early period, therefore they essentially reform our knowledge about the beginning of ancient Greek painting.

Βιβλιογραφία

- COLDSTREAM J. N. Geometric Greece, London/New York 2003, c. 386-399
- ZAPHIROPOULOU Ph., «I due "polyandrīa" dell'antica necropoli di Paros», Annali di Archeologia e Storia Antica, n. 6 (1999), σ. 13-24
- ZΑΦΗΡΟΠΟΥΛΟΥ Φ., «Τα αρχαία νεκροταφεία της Πάρου από την αρχαιότητα και αρχαϊκή εποχή», Αρχαιολογική Εφημερίδα 2000, σ. 283-293
- ZAPHIROPOULOU Ph., Recent finds from Paros, στο M. Stratopoulou / M. Gerecht-Greene (eds.), Excavating Classical Culture, BAR International Series 1031, Oxford 2002, c. 283-284.

